

HIVATKOZÁSELEMZÉS A MŰVÉSZETEKBEN Módszerek

Diane M. NELSON

A szerző *Methods of Citation Analysis in the Fine Arts* c. cikkét (Special Libraries. 68.vol. 1977. 11.no. 390–395.p.) FARAGÓ Lászlóné tömörítette.

A cikk a hivatkozéselemzés módszerét és annak módosítási lehetőségeit ismerteti. A szerző a természet- és társadalomtudományok területén sikeresen alkalmazott vizsgálati módokat a humán szakterületek kivánalmaihoz formálja. Uj, az eddigiektől eltérő technikát dolgozott ki. Egy kiválasztott kiadványtípus néhány tényleges kiadványára vonatkozó hivatkozásait vizsgálta a megfelelő szűk szakterület ugyancsak kiválasztott speciális és általános monográfiáiban. Tehát nem folyóiratok, vagy cikkek hivatkozásaival foglalkozott – mint általában a hivatkozéselemzések, hanem a konkrét művekre vonatkozó hivatkozásokat kereste, és ebből vonta le következtetéseit.

A humán tudományok területén dolgozó könyvtárosok ritkán gondolnak a hivatkozéselemzés hasznosságára. A természet- és társadalomtudományok területén viszont jó ideje meglehetősen sikerrel alkalmazzák a hivatkozéselemzés technikáját, amely egyaránt hatékonynak bizonyult a szakirodalom különböző jellegzetességeinek, az időszaki és nem időszaki anyagok bibliográfiai magjának pontos meghatározására. A művészetek példája nyomán nyilvánvalóvá válik, hogy a jelenleg használt módszerek alkalmazási problémái nem tartoznak a hivatkozéselemzés elméletéhez.

Az általánosan használt módszer a hivatkozások rendszeres számlálása a folyóiratirodalomban. Az alapfeltételezés az, hogy egy adott szakterület folyóiratirodalma a szakterület minden fontos aspektusát tükrözi. Ez igaz lehet a természet- és társadalomtudományokban, hiszen a technikát eddig sikerrel alkalmazták, és ez a diszciplína általános tulajdonságainak jobb megértéséhez vezetett. Megállapítható volt a könyv- és folyóiratirodalom használatának pontos aránya, a más diszciplínákra való hivatkozások mennyisége, a használt irodalom kora, nyelve. A könyvtárakban ezeket az adatokat sokoldalúan lehet hasznosítani a szerzeményezés, a gyűjteményépítés rokon szakmákból, a megőrzés, a selejtezés, stb. területén. Hasznosítják még a hivatkozéselemzést a bibliográfiák fejlesztésére.

tésére is, a kutatók által leggyakrabban használt folyóiratok megállapítására. Az elemzések eredménye a legértékesebb anyagok meghatározásával lehetőséget adott a szakterület gyűjteményének értékelésére és a vásárlások megkönnyítésére.

A művészetek területén közel 20 éve folytattak egy igen általános hivatkozás-elemzést.* Különböző országok hat vezető folyóiratát elemezték. A vizsgálat néhány megállapítása ma is érvényes. Annak felismerése tekinthető legfontosabb eredményének, hogy a szépművészeti szakirodalom alapvetően eltér az egyéb területek irodalmától. Ez az alapvető ellentét kétségesse teszi a hivatkozás-elemzés módszereinek alkalmazhatóságát ezen a területen.

A fent jelzett elemzés megállapításaiból a négy legfontosabb:

1. A hivatkozott irodalomnak csak 28 %-a folyóirat.
2. Ellentétben más szakterületekkel a címek szóródása magas, egynél többször csak a címek 18 %-ára hivatkoztak.
3. Más szakterületek irodalmát alig használják, a történelem és művészettörténet területéről került ki a hivatkozások 75 %-a.
4. Az avulási % sokkal alacsonyabb.

A fentiekből világosan kitűnik, hogy a művészetek területén az „alap” irodalom meghatározására a hivatkozás-elemzés alkalmatlan.

Viszonylag kevés a nem folyóiratokra való hivatkozás a tudományos szocializmus területén. Ez nem mondható el a művészetekről. Ez teszi nehézé egy átfogó bibliográfia összeállítását. Túlságosan terjedelmes lenne ahhoz, hogy a könyvtárakban szerephez jusson. A hivatkozás-elemzést a rokon területek anyagának beszerzéséhez sem lehetne hasznosítani.

Ha a szakterületen sem tekinthető megfelelő útmutatónak, hasznosítható-e az irodalom jellegzetességeinek meghatározására, hiszen ez lenne másik funkciója? A folyóiratok korlátozott használata összefüggésben a lassú avulással nem teszi valószínűvé, hogy a folyóiratirodalom teljesen tükrözné a tudományos használatot és az irányvonalakat.

A művészetek lényegében nem folyóirathasználatra alapozott diszciplína, hogy úgy mondjuk: a „bestia természete” okolható az alapvető nehézségekért.

A hivatkozás-elemzés életképessége két feltételezésen alapul: a szerző feltehetően minden általa használt forrásra hivatkozik, és valamennyi hivatkozott forrását valóban használta. Ez a hat vezető művészeti folyóirat vonatkozásában igaz, de ha kritikával foglalkozó folyóiratot elemezték volna, ez aligha igazolta volna az állítást. A hivatkozás természete (és ezért gyakran hiánya) a fentebb vitatott kritériumok újraértékelését kívánná. Melyik típusú folyóirat tükrözi az igazi művészeti kutatást? A tényekből és személyi megfigyelésekből összetett szakterületen (és ez az egyik alapvető különbség a művészetek és a tudományok között) igen nehéz egyetlen folyóiratot is kiemelni, mint a tudományos kutatás jellemző mutatóját. A művészetek és a tudományok közti mélységes különbség komoly nehézségekhez vezet az egyik diszciplína módszereinek közvetlen alkalmazásánál a másikban.

* SIMONTON, W. C.: Characteristics of the research literature of the fine arts during the period 1948–1957. Kiadatlan dissz. Urbana, University of Illinois, 1960.

A jobb megértés érdekében, hogy milyen veszélyek és pontatlanságok származhatnak a művészeti folyóiratok hivatkozéselemzéséből, érdemes összevetni SIMONTON statisztikáját egy művészeti gyűjteménnyel. Elemzése szerint állandó gyűjtemények katalógusai (speciális magán- vagy múzeumi gyűjtemények illusztrált, dokumentált leírásai) csak kis százalékban találhatók. (Igen kétséges, hogy ezzel egyetlen művészeti könyvtáros is egyet tudna érteni.) Bár a folyóiratirodalom alig ismeri el a katalógusokat, a művészettörténeti dokumentáció ezen egyedülálló formáját, ez adta az alapját egy elemzésnek, amely a hivatkozéselemzés létjogosultságát igazolja a művészetekben is. Új modell kifejlesztésére volt szükség, amely jobban alkalmazkodik a művészetek igényeihez és jellegzetességeihez.

A gyűjteményi katalógus különösen nagy szerephez jut a nem európai országok művészetének megismerésében. Ezekről ez a fő forrás: fényképek, feliratok fordítása, az anyag részletes leírása, díszítések és bibliográfiai hivatkozások találhatók benne.

Tíz állandó gyűjtemény katalógusa szolgálja az elemzés alapját. A gyűjtemények anyaga a kínai bronz edények. Ezek a korai kínai művészet legjellemzőbbjei. Az elmúlt 40 évben egy sor gyűjteményről adtak ki katalógust, valamennyit nyugati nyelven. Kiválasztottak 8 speciális és 8 általános művészeti könyvet (adatait a tanulmány melléklete tartalmazza), és ezek bibliográfiáiban vizsgálták a katalógusokra való hivatkozásokat. Radikálisan más módszer ez, mint a szokásos hivatkozéselemzések, de fontos betekintést enged az irodalom egy jellegzetes típusának hatására.

A bronzedények különböző katalógusokban található leírásának tartalmát Simonton táblázatba foglalta, s felhasználta az elemzéshez. Ez egyben hasznos eszköz könyvtárosnak kutatónak egyaránt.

A kidolgozott modellben:

- a jelzett művek bibliográfiáiban talált hivatkozásokból kimutatást készítettek,
- a hivatkozások tényleges tartalmát gondosan elemezték és kategorizálták,
- az eljárás során nyert adatok a gyűjteményi katalógusok funkcióinak és fontosságának megfigyelését lehetővé tették.

Eredmény: a bronzedényekkel foglalkozó speciális könyvek bibliográfiái a kiadásuk idején már megjelent katalógusok 70 %-ára hivatkoztak. De talán még ennél is fontosabb, hogy az általános művészeti könyvek átlag 63 %-ban hivatkoztak a katalógusokra, pedig ezek a művek egyetemi hallgatóknak és laikusoknak szólnak. Jelzi ez az adat a katalógusok iránti növekvő igényt.

Több következtetést lehet ebből levonni:

- a feltételezett használók köre széles
- kevés az összefüggés a használat és a katalógus kora között.

Ez megerősíti a meglévő állomány kiegészítésének szükségességét és a meglévő katalógusok megtartását.

Az elemzés másik része a hivatkozások tartalmából következtet. Az említett táblázatban közölt tartalommal összevetette minden egyes hivatkozás tartalmát. Megállapítható, hogy a jegyzetek a katalógusok leírásainak legalább hat területére vonatkoznak (táblák, szerkezeti analízis, díszítések elemzése, feliratok, keltezés és eredet). Sokan azt

hiszik – a könyvtárosok is –, hogy a katalógusokat kizárólag az illusztrációk miatt használják. Ennek ellentmond a fenti megállapítás, és megerősíti azt az érvet, hogy a katalógusok lényeges kutatási eszközök. Olyan anyagot tartalmaznak, amely másutt nem található.

A művészetekben a bibliográfiai és kutató eszközök használata is eltér más területektől. A hivatkozéselemzés felhasználását irigyelni lehet más szakterületeken, de fel kell ismerni, hogy vannak a testreszabott hivatkozéselemzéseknek előnyei. A művészetekben a nem folyóiratirodalom legalább olyan gazdag információkban, mint más területeken a folyóiratok.

LIBRARY OF CONGRESS

LEZÁRJA CÉDULAKATALÓGUSÁT a Kongresszusi Könyvtár 1980. január 1-én. Az újabb szerzeményeket már csak számítógépes katalógusában tárja fel.

(LC Inf.Bull. 1977. 44.no.)

KÖNYVKUTATÁSI KÖZPONT létesült a Kongresszusi Könyvtárban Center for the Book néven. Célja a figyelem felhívása a könyv jelentőségére, a könyv társadalmi szerepének fokozása. A központ kutató-, ismeretterjesztő és szervező munkát végez a következő témakörökben: könyvírás, a könyv mint fizikai tárgy, a könyvkiadás és könyvterjesztés, a könyvtárak és a könyvhasználat, az olvasás stb.

(LC Information Bull. 1978. 3.no.)